

ANALISTI O NAUČNIŠTVU LEOPOLDA RANKEA - četiri varijacije samosvesti struke istoričareve -¹

Sučeljavanje izrazitih učinaka vodećih istoričara ili historiografskih škola istog ili različitih doba vredno je i potrebno za proučavanje historiografije, uključivši i njenu istoriju. U našoj raspravi metod poređenja je, saglasno zadatku, prepleten s analizom gledišta istaknutih istoričara, naimе viđenja jedne poznije škole, jednog pre više od sto godina stvorenog, ali u kontinuitetu uticajnog učenja. Osnovni okvir čini bogata historiografija dvovekovne moderne epohe (od začinjanja poslednjih decenija 18. do dezintegrativnih usložavanja krajem 20. veka). Središte zanimanja je implicitno na užoj problematici mnogostrukog i snažnog poleta naučne samosvesti, na plodu usavršavanja postupaka istraživanja i teorijski dalekosežnog utemeljenja istorijskog saznanja.

Zadatak

Reč je o poređenju vremenski i istorijski udaljenih svojevrsnih i plodnih proučavanja istorije u klasičnom razdoblju moderne (u našem slučaju, mimoilazeći historiografiju prosvećenosti, a zadržavajući se na vremenu istorizma) sa avangardnim novinama, nakon jedanaest decenija izuzetno snažnog razvitka historiografije, počevši od druge četvrtine 20. veka. Ujedno je namera ovog puta zasnovana na načelu reprezentativnog uzorka, te je učenje tog izrazito uspešnog istoričara sagledano iz ugla istak-

¹ Ova rasprava je proistekla iz traganja za nepročitanim sadržajima Rankeovih knjiga o srpskoj revoluciji (vid. napomenu 2), uprkos nizu različitih tekstova i ocena na srpskom i nemačkom jeziku. U težnji da napiše monografiju *Leopold Ranke i srpska revolucija*, autor se našao pred neočekivanim zadatkom da iz temelja treba obraditi (istražiti, protumačiti i napisati) istoriju knjige, uključivši i njen nastanak, teorijsko-metodološke pretpostavke, ključne pojmove i bit shvatanja i tumačenja u rečima kultura/civilizacija i revolucija, onda i nacija. Iz tih traganja nastalo je više rasprava i manjih studija koje navedenu monografiju pripremaju, ali joj pripadaju samo svojim osnovnim rezultatima. Dve slične rasprave, međusobno komplementarne, autor je već objavio (vid. napomenu 7 i 47), a sada i treću predaje stručnoj javnosti.

nutih kasnijih nosilaca novih stremljenja. Naime, u pitanju je Leopold Ranke (1795-1886, von od 1865) i kako njegovo delo vide Mark Blok (Marc Bloch 1886-1944), Lisijen Fevr (Lucien Febvre, 1878-1956) i Fernan Brodel (Fernand Braudel, 1902-1985), trojica iz grupe Anali (ime po časopisu *Annales*, osnovanom 1929). Dakle, postoji važna pasivna strana (viđenje negdašnjeg, reprezentativnog za duži deo 19. veka), ali je pažnja pre svega usmerena na sud i shvatanja druge, aktivne strane (poznije historiografske škole, reprezentativne za 20. vek). Zadatak nije bez paradoksa: Kakvim se pokazuju shvatanja o Rankeu trojice istaknutih istoričara iz grupe *Anala*?

Iako je rasprava posvećena teorijskom, metodološkom i opštoj istoriji istoriografije, njena tematika ima i svoju neposrednu važnost za istoriju srpske historiografije, jer je u analizi neophodno uzeti u obzir Rankeova ključna gledišta iz sve tri varijante njegove obrade nastajanja srpske države.²

U ocrtanim okvirima su u ovoj raspravi izdvojena trojica po široko prihvaćenom mišljenju vodećih analista. Od svakog je uzet po jedan programski tekst u kojem je izričito i dovoljno, makar škrto ali sadržajno, pomenut Leopold Ranke: Blokova metodološko-teorijska studija sa naslovom *Obrana istorije ili istoričarev zanat*³, objavljena 1949, mada pisana u godinama 1940-1943/1944; Fevrov teorijski manifest *Licem naspram vetru*⁴, objavljen krajem 1946; Brodelova obuhvatna monografija *Mediterran i mediteranski svet u vremenu Filipa II*⁵ (dalje u tekstu: *Mediterran*). Primenjeni metod uzorka je proistekao iz kakvoće uzetih činilaca saglasno kriterijumu naučne prihvaćenosti, mestu u istoriji opšte historiografije, stvarne važnosti sadržaja, javnog prestiža autora spisa i škole kojoj pripadaju. Izrazite individualnosti viđenja svakog od

² Leopold Ranke, *Geschichte der serbischen Revolution*, Hamburg 1829; isto, Berlin 1844; *Serbien und die Türkei im neunzehnten Jahrhundert*, Leipzig 1878. Dobro je prisetiti se i saradnje s Fernanom Brodelom profesora Jorja Tadića i studijskog boravka u Parizu Radovana Samardžića, tada Tadićevo docenta, te osobitih veza beogradskih istoričara sa školom analista posredstvom razvijenih istraživanja u arhivu Dubrovačke republike, posebno pedesetih i šezdesetih godina 20. veka (eventualni uticaj i vrste uticaja bi trebalo još ispitati).

³ Marc Blok, *Apologie pour l'histoire ou Métier d'Historien* (Edition annotée par Etienne Bloch, Paris 1997 (prvo izdanje ove verzije: 1991)). Ovo izdanje ćemo navoditi skraćeno: M. Bloch, *Apologie pour l'histoire*. Služili smo se i ranijim izdanjem koje je priredio Fevr (Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*, Paris 1949, 1967), a znatno je kraće i nema napomene sa nužnim objašnjenjima. Sa ove ranije verzije načinjen je prevod na srpski: Mark Blok, *Obrana istorije ili zanat istoričara*, u: Treći program Radio Beograda, proleće 1970, 329-460. Kada je tačno napisana *Obrana istorije*, teško je naći odgovor. Le Gof u ovdje navedenom *Préface* (str. 9) samo pominje da je ideja nastala u leto 1940, u vreme kada se Blok bavio analizom nedavne francuske ratne katasrofe (*L'Etrange défaite*, Paris 1990). Brodel u svojim uspomenama, inače veoma bogatim za istoriju škole, kaže da je Blok posvetu Fevru na svom metodološkom delu napisao 1941. godine (u: Fernand Braudel, *Personal Testimony*, u: *Journal of Modern History*, 1972, br. 4, 448-467, posebno 463; up. francusku varijantu: Fernand Braudel, *Ma formation d'historien*, u: *Ecrits sur l'histoire*, II, Paris 1990, 25 (srpski prevod, Fernan Brodel, u: *Moje formiranje kao istoričara*, Spisi o istoriji, Beograd 1992, 9-42, 36). Nema znakova da je Lisijen Fevr znatnije intervenisao. Ulrich Raulff, *Ein Historiker im 20. Jahrhundert: Marc Bloch*, Frankfurt a.M. 1995, 461, navodi da je Blok na ovom rukopisu radio od 1941. do 1943. godine.

⁴ Lucien Febvre, *Face au vent*. Manifeste des Annales nouvelles, u: *Annales. Economies, sociétés, civilisation*, 1946, br. 1, 1-8. Fevr je ovaj tekst ponovo objavio u zborniku svojih radova *Borba za istoriju* (*Combat pour l'histoire*, Paris 1965, 34-43), s tim da je izostavljen kratak odlomak na nemačkom jeziku, tj. Rankeov diktum.

trojice izdvojenih prvenstveno se pojedinačno, a potom u potrebnom obimu i zajedno sučeljavaju s individualnošću Rankeovog učinka, takođe i uz bar ovlašno međusobno poređenje. Podstrek takvoj ipak svojevrstnoj primeni metoda poređenja pružilo je uzdržano, ali ipak jasno ukazivanje u dosadašnjoj literaturi na Leopolda Rankea kao prethodnika Brodelovog učenja (najpre u knjizi Fransoa Dosea posvećenoj *Analima*⁶). U našoj studiji *Pojmovi Istoka i Zapada u „Srpskoj revoluciji” Leopolda Rankea*⁷ pokazujemo da Ranke dva krupna i dugotrajna, sadržajem složena i izuzetno važna istorijska pojma, naime Orijent (Istok) i Oksident (Zapad), pouzdano razume kao suštinske tvorevine spleta konkretnih višestolećnih i hiljadugodišnjih istorijskih procesa, sačinjenih okupljanjem političkih događanja kao brzih istorijskih kretanja, ali i uz napomenu da ipak „nije reč o Brodelovoj koncepciji dugog trajanja, mada postoji površna sličnost”.⁸

Jedna naučna mikrosredina

Među pripadnicima historiografske škole *Analisa* već dugo dominiraju, takođe nakon smrti, imena dvojice osnivača i jednog njihovog učenika. To su upravo izdvojena trojica. Nije bez važnosti kratko ih razmotriti kao tročlanu grupu.

Žak Legof (Jacques Le Goff), analista naš savremenik, ponavlja i početkom novog milenijuma da su Blok, Fevr i Brodel, uprkos, na primer, izuzetnom učinku i ugledu koje je u međuvremenu postigao Žorž Dibi (Georges Duby), vodeći ljudi svetski prestižne škole. Fevra i Bloka on izdvaja kao les codirecteurs (kodirektore) slavnog časopisa, dok za Brodela kaže da je njihov „grand héritier” (veliki naslednik)⁹. Poznati britanski istoričar Hju Trevor Roper, u svojoj oceni *Mediterrana* govori o „trojici uzastopnih očeva osnivača” (... „three consecutive founding fathers” ...) i to takođe redosledom Mark Blok, Lisijen Fevr i Fernan Brodel¹⁰. Fevr ni u jednom od dva navedena slučaja nije naveden prvi mada je bio najstariji među tom trojicom. Karijeru je pravio brže nego Blok i bio, što je posebno važno za ovu raspravu, dinamični pokretač, najuporniji delatnik i borbeni predvodnik analističkog pokreta. Takvo rangiranje Bloka i

⁵ Koristili smo peto izdanje: Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen l'époque de Philippe I-II*, Paris 1982, 123-124. Prevod na srpski: Fernan Brodel, *Mediteran i mediteranski svet u doba Filipa II*, knj. I-II, Podgorica i Beograd 2001 (u napomenama ćemo u okrugloj zagradi davati uporedno stranice i tog izdanja). Naslov dalje navodimo skraćeno saglasno primeru francuske literature (vid. napomenu 6): *Méditerranée* (pošto ovog puta ne navodimo posebnu Brodelovu knjigu pod naslovom upravo *La Méditerranée*, 1985).

⁶ François Dosse, *L'histoire en miettes. Des 'Annales' à la 'nouvelle histoire'*, Paris 1987, 35-36, 50-51, 158. Izostala su autorova tumačenja, tj. ostaje na opštem ustaljenom mišljenju, nedovoljno kritičnom.

⁷ Andrej Mitrović, *Pojmovi Istok i Zapad u „Srpskoj revoluciji” Leopolda Rankea*. Traganje za istorijskom logikom, u: Jugoslovenski istorijski časopis, 1999, br. 1-2, 9-20.

⁸ Isto, 19.

⁹ Jacques Le Goff, *Préface*, u: M. Bloch, *Apologie pour l'histoire ou Métier d'Historien*, 7-31, posebno 8.

¹⁰ Hugh Redwald Trevor-Roper, *Fernand Braudel, The Annales, and the Mediterranean*, u: *The Journal of Modern History*, 1972, Nr.4, 468-479, posebno 478 (srpsko izdanje 35-40).

Fevra u različitim vremenima od veoma različitih historičara, čini se da je rezultat jedino poštovanja naučnosti. Treće je mesto pripalo Brodelu, jer je bio osetno mlađi, od njega je Blok bio stariji šesnaest, Fevr dvadeset i četiri godine, što je trajno odredilo odnos vaspitanog Brodela prema Bloku i Fevru uprkos tome što je upravo on pedesetih godina, svojim *Mediternom* doprineo konačnoj velikoj afirmaciji škole (mada je iste godine kad i njegova knjiga izašao i pomenuti metodološki spis Marka Bloka¹¹).

Brodel nije posebno gubio iz vida da je doktorirao kod Fevra, u svojim uspomena-ma je to podvukao, priču o svom izrastanju u historičara pretvorio je u sadržajan hom-mage Fevru. Pisao je o dvojici učitelja, ali rangirajući ih: Fevr daleko napred, onda Blok¹². Na štampanom primerku doktorata posvetio je knjigu prvom učitelju sa „si-novljevom nežnošću” (filiale affection)¹³. Što se Marka Bloka tiče, koga Brodel očev-vidno nije stvarno poznao, ostavio je kolebljivo svedočanstvo: video ga je jednom odnosno tri puta, ne kaže da se s njim upoznao, još manje i razgovarao, pominje ga je-dino uz Fevra. Nesumnjivo ga je visoko cenio, na osnovu njegovih radova i onog šta je mogao čuti od pozvanih.

Fernan Brodel svedočenjem pokazuje sliku odnosa u tročlanjoj vodećoj grupi. Ona je hijerarhijska po godinama života, po naučnom mestu, po dinamici ličnog nastupanja i odlučnosti unošenja u struku dalekosežnih novina, takođe po vezi mentora i učenika. Iako je odnos Bloka prema Fevru unutar grupe bio pun poštovanja, ali ne svodivog na odanost mlađeg po godinama i nižeg u univerzitetškoj hijerarhiji, ni na francusku tra-dicionalnu vaspitanost, u pogledu naučnosti Blok je bio izrazito svoj. Ta trojka je, bez obzira na kasnije uloge Dibija, Arijasa, Legofa ... koje se nikako ne smeju potceniti, činila jezgro koje je iznelo novine nazvane „nova istorija” (l’histoire nouvelle)¹⁴, odno-sno izvelo, po duhovitoj istorijskoj aluziji jednog Britanca, „francusku historičarsku re-voluciju”.¹⁵ Iz toga što je Brodel bio prilično mlađi od ostale dvojice proizlazi da je grupa imala dva autoriteta i onaj koji za njima sledi, s tim što je Brodel radio samo sa Fevrom, dok su ga za Bloka vezivale tradicije škole. Njegova je osobitost ipak postojala, s njegovom habilitacijom je u vodeći krug ušao onaj koji je ujedno svojom hariz-mom nastavio putem prethodne dvojice i naučništvom predstavljao druge generacije analista. Tu trojicu je povezivalo i uverenje u potrebu da se svaki pojedinačno odredi prema Leopoldu Rankeu.

¹¹ Vid. napomenu 3.

¹² F. Braudel, *Personal Testimony*, 448-467. F. Braudel, *Ma formation d'historien*, 17-29, (36).

¹³ F. Braudel, *Méditerranée*, nulti tabak.

¹⁴ *La nouvelle histoire*, sous la direction de Jacques Le Goff, Paris, 1988 (1978); F. Dosse, *L'histoire en miettes*, 158.

¹⁵ Peter Burke, *The French Historical Revolution*, Cambridge 1990.

Ranke u odbrani istorije

Rankeovim naučništvom su se i Blok u metodološkoj monografiji *Odbrana istorije ili istoričarev metod* i Fevr u manifestu *Licem prema vetru* bavili posredstvom manjeg izvatka iz jedne rečenice u predgovoru prve Rankeove knjige¹⁶. Taj odlomak je doista postao svetski poznat, jer je u stručnoj i nestručnoj literaturi izuzetno često - afirmativno ili ne - navođen pod raznim imenima (u ovoj raspravi preuzećemo čest oblik diktum).¹⁷

Misleći upravo na diktum, Mark Blok je u *Odbrani istorije*, na samom početku svog petog poglavlja, sa naslovom *Analiza*, pisao da je stari (vieux) Ranke ostavio za sobom slavan (célèbre) metodološki obrazac (la formule)¹⁸, tj. diktum. Zatim ga je i naveo, većim delom u francuskom prevodu (u biti tačno) i, kraće, u nemačkom originalu: istoričar nema drugu nameru „nego da opiše stvari onakve kakve su bile (telles qu'elles se sont passées, wie es eigentlich gewesen)”. Podržao je navedeni sadržaj napomenom da je još Herodot tražio: „pričati kako je i bilo”. Smisao Rankeovog stanovišta video je u tome da je ono savet čestitosti /'un conseil de probité'/, dosledno tome i da je naučnik, tj. istoričar, dužan da se podredi činjenicama /... s'effacer devant les faits/. Dakle, po Bloku je diktum slavan savet koji proizlazi iz istoričarevog poštenja i saglasan je autoritetu mudrosti Antike (Herodota!). To je bio osnov daljem razmišljanju i kritičkom postupku. Sledila je napomena da bi, poput mnogih maksima, i ova Rankeova mogla steći sreću (da traje) zahvaljujući nedovoljnoj jasnosti, jer je i savet pasivnosti /aussi un conseil de passivité/, time i izvor problema sa „istoriografskom nepartijnošću” (l'impartialité historique). Otud dilema kako shvatiti cilj istoriografije, da li „kao nastojanje za reprodukovanje ili kao pokušaj analize” (comme tentative de reproduction ou comme tentative d'analyse).

Pošto je Blok sebe podredio traganju za znanjem, za njega nije mogla biti sporna „časnost podređivanja istini” (l'honnête soumission à la vérité), jer se podrazumeva da diktum načelno predodređuje i istoričara i sudiju delujući kao „dužnost savesti” (une obligation du conscience) o kojoj se ne raspravlja. Na ovim stranicama je imenica „istoričar” uglavnom prepuštala mesto imenici „naučnik”. Inače, po njemu diktum jasno postoji „u dva postojanja nepartijnog: naučnikovo i sudijino” (il existe deux façons d'être d'impartial: celle du savant et celle du juge). Naučnikovo je da razmatra i objašnjava /observe et explique/ makar time i doprineo osporavanju svojih dragih teorija, dok je sudijino da donese presudu i to saglasno zakonu (rendre sa sentence... selon la loi...)¹⁹. Razlika je neosporno ogromna: istoričar ako je doista naučnik, onda sledi načela struke i postupke metoda da bi samostalno uobličio učinak; sudija, kao i

¹⁶ Ranke je doktorirao s tezom o Tukididu 1817, koja je izgubljena i njen obim i sadržaj su istoriografiji ostali nepoznati.

¹⁷ Vid. odeljak ove rasprave 'Avangarda pred izazovom iz prošlosti'.

¹⁸ M. Bloch, *Apologie pour l'histoire*, 124.

¹⁹ Isto, 124.

istoričar, skuplja podatke da bi doneo presudu, i mora se pretpostavki svoga posla podrediti propisima važećeg zakona. Mada je istoričar za Bloka po definiciji naučnik, on kao da u praksi, unekoliko protivrečno, razlikuje one koji su naučnici i one koji su sebi prisvojili zadatke sudije i time narušavaju svoju stručnost. Poruka je jasna: nauka ima samo svoje zadatke.

Ni Ranke nema drugu poruku. Mišlju da je istoričarev zadatak da sazna, diktum je pružio Bloku uporište naspram već dugo rasprostranjenoj praksi u francuskoj historiografiji da problem tematizuje pitanjem „suditi ili razumeti?” i da, možda pre depimiran nego ironičan, uskrati pravo istoričaru da poput „sudije Pakla” (juge des Enfers) mrtve ili hvali ili žigoše²⁰. Svoje ubedenje je Blok dorekao povodom izuzetno oštrog spora u historiografiji oko jakobinskog vođe i to neosporno ironičnim preklinjanjem zavađenih robespjerovaca i antirobespjerovaca: „... kažite nam jednostavno šta činjaše Robespjer” (dites-nous simplement, quel fut Robespierre). Nije teško složiti se sa Ulrichom Raulffom da je, saglasno nameri Bloka, lako u ovoj rečenici prepoznati odjeke diktuma²¹. Njih je inače moguće osetiti i na više drugih mesta, na primer u očekivanju Bloka da jezik istoričara „dosegne potpunu nepristrasnost”²². Otuda i odbacivanje uloge sudije²³ i isticanje kao izuzetno vrednog izraza „razumeti”, jer „dominira i prosvetljuje naše studije” (un mot domine et illumine nos études: comprendre)²⁴. Rečniku istoričara koji u studije prošlosti unosi neprijateljstvo, suprotstavljena je na ovaj način „reč ispunjena pre svega prijateljstvom” (mot, surtout charge d'amitié)²⁵, pogodna da psihološki i semantički²⁶ pouzdano usmeri ka saznanju.

Diktum je naveden na samom početku poglavlja *Analiza*, čime je, čini se očevidno unapred najavljeno suprotstavljanje primeni tumačenja diktuma kao sugestije pasivnosti i, saglasno njoj, svođenje istoričarevog zadatak na *reprodukciju* /la reproduction. Po Bloku, pojam „razumeti”, koji „ništa ne povezuje sa pasivnošću”, aktivan je i saglasan metodu *analize* (l'analyse), takođe²⁷ ne isključuje da i strasti, poput strasti za razumevanje, mogu poslužiti u saznavanju istorije²⁸. Da bi to i ilustrovao, Blok se, veran kontinuitetu napretka istorijskih saznanja, pozvao na primere prethodnika, na Mišlea, sa zapažanjem da istoričar određuje svoj rezultat, na primer kad izabere da se ne ograniči na političku istoriju nego da obuhvati i religiju, pravo, geografiju, literaturu, umetnosti... takođe na Fistela, koji je upozorio da otkriti vezu među činjenicama znači otkriti i istorijsku činjenicu.²⁹

²⁰ Isto, 125.

²¹ Ulrich Raulff, *Ein Historiker im 20. Jahrhundert: Marc Bloch*, Frankfurt a.M., 1995, 197.

²² M. Bloch, *Apologie pour l'histoire*, 124-127.

²³ Isto, 144.

²⁴ Isto, 127.

²⁵ Isto.

²⁶ U. Raulff, *nav. delo*, 199.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto, 127.

²⁹ Isto, 133-134.

Ranke u radikalnom programu novog

Kontinuitetom najpouzdanijih usmerenja iz moderne historiografske prošlosti Ranke je pružio Bloku uporište za dalekosežne samostalne korake stvaranjem „novih epistemoloških slika”³⁰. Sa Lisijenom **Fevrom** slučaj je ne samo drugačiji nego i oprečan.

Diktum je naveden i u manifestu *Licem naspram vetru*, takođe u francuskom prevodu, a na nemačkom jeziku manji deo, karakteristični kraj: „Poruka (le mot candide)... starog (vieux) Rankea” je „da treba egzaktno znati kako se dogodilo” („pour savoir exactement comment ca s'est passée: wie ist es eigentlich gewesen”)³¹. Ali Fevr ovim citatom nije ni najavio, a još manje počeo raspravljati. U stvari se više nije ni vraćao na sadržaj diktuma. Neposredni kontekst nije vrsta pojašnjavanja, nije pokazao da se iole zamislio, diktum je objasnio kao zahtev da se istorija obrađuje „u svim detaljima, naravno” (avec tous détails, naturellement), zašta - uzvikivao je - „mi nemamo više vremena” („nous n'avons plus le temps”)³². Za pristalice diktuma je otprilike rekao da hoće da rade kao njihove babe (što valjda znači da se on, Fevr, takvim opaskama zalaže za moderniju historiografiju), a na pitanje zašto poštuju diktum, odgovaraju sa osmehom zbunjenog deteta da je tako rekao Ranke (što bi valjda trebalo da dovede u pitanje njihovu inteligenciju). Drskost retorike opravdala je nedostatak bilo kakvog stvarnog obrazloženja. Nošen namerama da najodlučnije otvara nove vidike, Fevr je načelno stanovište Rankea, dugo premoćno u historiografiji, posredno uzeo kao prepreku, mada nije objasnio zbog čega. Ipak, ne čini se da bi trebalo žuriti sa ocenom. Ranke je značio program čije su okosnice mnogi pojmovi: metod, teorija sa shvatanjima, tumačenjima i načelima, diktum kao objašnjenje biti struke, saznanje kao cilj, geografski uzeto, univerzalan istraživački program, sistem različitih tragova proučavane prošlosti (izvori) i arhivska istraživanja, univerzitet sa istorijom, seminar sa studentima... istoričar bar znatnog dela vremena moderne. Udariti na njega, već je ne bilo kakav program. Posebno ako to čini istoričar poput Fevra, s priznatim delom koje se nikako ne može potceniti (osim ako bi se primenio njegov sopstveni način ocenjivanja).

Redukcionizam nastupa nikako ne znači i da je reč o redukovanom mišljenju. Novo ime časopisa od 1946, uz staro ime *Annales*, sažimalo je prostrana područja čovekovog života u istoričareve programske pojmove: *conomies, sociétés, civilisation*. Lisijen Fevr je u analiziranom manifestu razbarušeno zastupao uistinu obuhvatno htenje za istraživanjem, od grobnica u piramidama do upoznavanja Grenlanda ili Konga... Praskava retorika je sledila krilaticu o historiografiji koja teži „u novoj klimi...

³⁰ U. Raulff, *nav. delo*, 199.

³¹ L. Febvre, *Face au vent*, 6.

³² Isto. Nemački prevod *Manifesta* iz 1946 (objavljenog u zborniku Fevrovih manifesta i drugih priloga sa naslovom *Alle Gewordene hat Geschichte. Die Schulen der Annales in ihren Texten 1929-1992*, Leipzig 1994, 69-82) glasi: „um genau zu wissen, wie ist es eigentlich gewesen”, dakle nije identičan izvornom Fevrovom izdanju (vid. napomenu 12), a prvenstveno ni samom Rankeovom originalu (vid. poslednji odeljak ove rasprave).

novim obrascima”, što je neki protivstav diktumu, samo previše uopšten, ne određuje ga čak ni razmahnut program s mnogim sadržajima. Struka je viđena u saradnji s drugim naukama o čoveku: psihologijom, geografijom, ekologijom, etnografijom, folkloristikom, sociologijom i, nikako na poslednjem mestu, ekonomijom. Kao novina koja usmerava u budućnost dalekosežno, kao kritika Rankea bar čudnovato, jer je on morao tek konstituisati posebnost istorijske nauke, a pitanje je gde su u vreme njegove najveće kreativnosti bile i šta su nudile druge nauke. Ne treba ispustiti iz vida da je i metaforičan naslov manifesta *Licem naspram vetru* nedvosmisleno programski, a i da izazov obećava.

Ranke u teoriji dugog trajanja

Blok i Fevr bili su podstaknuti da se zbog svojih programskih stanovišta odrede prema delu jedne programske rečenice Leopolda Rankea. Za razliku od svojih učitelja, Fernan *Brodel* se, radi svojih proučavanja Sredozemlja u delu 16. veka, morao pozabaviti Rankeom, koji je pre više od sto godina priložio značajan istraživački doprinos monografijom o Sredozemlju u 16. i 17. veku.

U Predgovoru za treći deo monografije o *Mediteranu*, u kome su obrađena događanja, politika i ljudi, dakle saglasno autorovoj strukturalističkoj shemi treći, *brzi (kratki) ritam* istorijskih kretanja (prethodna dva dela su posvećena drugim dvama ritmovima, *veoma sporom* i *sporom* (za ovaj drugi se ustalilo uporedno ime: *pojava dugog trajanja*). Brodel se na dva mesta poslužio ispovešću: da je „veoma oklevao” da objavi ovaj deo „u znaku događanja” (*sous le signe des évènements*)³³, jer je ta oblast istorije predmet ispitivanja tradicionalne historiografije, pa je čitaocu poverio svoju nelagodnost da bi Leopold fon Ranke mogao u tom delu knjige prepoznati svoje savete i svoj način pisanja i mišljenja!³⁴ Ovo zvuči kao negativna ocena, ali mnogo pre zbunjuje. Brodel tvrdi da je u monografiju ideo po svom shvatanju za zahvat celine istorije nezaobilazno važno područje pojava brzog ritma, ali to proučava strepnjom u pogodbenom načinu: „da bi Ranke mogao...” (a i nije poodavno bio živ!). U knjizi koja ga je učinila slavim pomenuo je Rankea na jedanaest mesta i pri tom je sedam puta preuzeo njegov sasvim određeni rezultat, dva puta ga je uslovno osporio („može biti, ali...”) i dva puta se sažeto i suzdržano izrazio o Rankeovom učenju. Navedeni podaci ipak ukazuju na složenost stanovišta. Da Rankea ipak Brodel možda veoma ceni nagovestilo je mesto u kome ga poimenično hvali što je povodom jednogovremenog uspona carevina Osmanlija na istoku i Habzburga na zapadu Sredozemnog mora „već davno zapazio da je to jedna ista priča”³⁵. Brodela je s Rankeom povezivalo shvatanje pojava dugog trajanja u suštini³⁶, vidljivo upravo u navedenom slučaju zaključivanjem

³³ *Méditerranée*, II, 223 (323).

³⁴ Isto.

³⁵ Isto, II, 9-10 (9)

³⁶ Isto.

otkrivene istorijske činjenice (što je, videli smo, Blok hvalio kod Fistela) o istovetnosti procesa u dve pojave sa svojevrsnim zbivanjima na dvama geografski međusobno udaljenim, u proučavano doba i političko-istorijski suprotstavljenim prostorima.

Vodeni svojom strukturalističkom slikom, Brodel je težio *totalnoj istoriji*, idealnom cilju analista, ali je svoje stručne namere zasnovao na dalekosežnom shvatanju da celina istorije nikako nije svodiva samo na stabilne strukture i duge tokove promena (qu'une histoire globale ne peut se réduire à la seule étude des structures stables, ou des évolutions lentes). Naime, negdašnji ustaljeni istorijski okviri, tj. konzervativna društva, privrede ograničenih snaga i civilizacije iskušavane vekovima, istina pružaju mogućnost da se istorija temeljno sagleda, pa su u novije doba rado od istoričara prihvaćene za bitne. (ces cadres permanents, ces civilisations conservatrices, ces économies prisionnières d'impossibilité, ces civilisations ' l'épreuve des siècles, toutes ces façons licites de cerner une histoire en profondeur donnent, a mon avis, l'essentiel du passé des hommes, du moins ce qu'il nous plait, aujourd'hui, en 1966, considérer comme l'essentiel...). Ipak one same ne čine istorijski totalitet (mais cet essentiel n'est pas totalité).³⁷ Uz trijalno stvorio je Brodel i dualno stanovište, shvatajući da su spori i brzi ritmovi dva lanca (deux chaînes) koja čine celinu i u istoriji imaju presudno mesto. Onaj lanac sačinjen od dugih trajanja nedavno je otkriven i njegovu presudnu važnost shvataju istoričari nove stručnosti, dok je onaj sačinjen od kratkih trajanja, tj. od političkih događanja, poznat od davnina i njemu glavnu pažnju poklanjaju savremenici zbivanja. Stručno uzeto, daleko su značajniji sadržaji društva, privrede, kulture i kolektivne psihologije od političkog i događajnog, što čini da se dva lanca ne mogu objašnjavati jedan iz drugog, odnosno da se lanac događanja može i mora objašnjavati samo iz lanca sporig ritma.³⁸

U svojoj posebnoj studiji *Istorija i društvene nauke: Dugo trajanje* (1958)³⁹, pisao je i Brodel da su još istoričari kraja 18. i početka 19. veka vodili računa „o perspektivama dugog trajanja” (aux perspectives de la longue durée), a istu pojavu su ponovo otkrili izuzetni istoričari, „veliki duhovi” (les grands esprits), među kojima je, uz trojicu drugih, poimenično i na drugom mestu naveden Ranke. On, po Brodelovom mišljenju, dakle, nije bez zasluga što je dugo trajanje (la longue durée) tokom poslednjih sto godina ovo saznanje steklo u historiografiji eminentnu ulogu.⁴⁰ Da li je Brodel u međuvremenu promenio mišljenje, da li je samo bliže odredio suštinu svog stanovišta, da li mu je u međuvremenu prestao neko smetati da kaže koliko u stvari visoko ceni donedavno, činilo se, za njega spornog istoričara...?

³⁷ Isto, II, 223 (233).

³⁸ Isto, II, 224 (234).

³⁹ Fernand Braudel, *La longue durée*. Histoire et Sciences sociales, u: Annales, octobre -décembre 1958, 725-753.

⁴⁰ Isto, 729.

Antropološko asinhronog vremena

Pre svođenja rezultata, nameće se svojevrsnost tematike ove posve osobite, višestruko asinhronne, delom svoje suštine antropološke diskusije, koju akteri analisti nisu uočili. Antropološko presudno proističe iz pojedinčevog života, koji je posebno vreme sa svojom hronologijom, rođenjem i smrću takođe i sasvim određeni mali isečak u džinovskim okvirima istorijskog i astronomskog vremena. U ovako postavljenom okviru sadržaj ovog odeljka je u odnosu reči (tvrdnji, ocena, mišljenja) i tvorevina duhovne kulture (istoriografije).

Stariji od Fevra 83, od Bloka 91 i od Brodela 107 godina, Ranke nije među živima bio otprilike 52 godine kada je Blok počeo da piše **Odbranu istorije**, 56 kada je ta knjiga najkasnije mogla biti završena i 63 godine kada je objavljena. Kada je Fevr publikovao manifest *Licem naspram vetru*, prošlo je od Rankeove smrti oko 60, a od Blokove nešto više od dve godine, a kada je izašla *Odbrana istorije*, bio je njen pisac među mrtvima oko pet, Ranke oko 63 godine. Brodel je *Mediteran* kao doktorsku tezu odbranio kada je Ranke bio mrtav već 61, a kada je ona objavljena, 63 godine, a i Bloka više nije bilo tri, odnosno pet godina. Kada je izašla Brodelova studija *Dugo trajanje*, Rankea nije bilo već 72, Bloka 12, a Fevra dve godine.

Sam analisti bili su izloženi igri života i smrti. Blok svoje delo nije video objavljeno, on i Brodel se nisu stigli uopšte ili bar bolje upoznati, nije doživeo ni Fevrovo odbacivanje Rankea, kao što ni Fevr nije doživeo pojavu Brodelove uobličene teorije o dugom trajanju sa visokim odavanjem poštovanja Rankeu. Brodel je do smrti Fevra bio „onaj najmlađi”, potom je ostao kao vodeći čovek škole. Antropološko je bilo utkano u asinhronost i života i u pojave historiografskih dela, i u gledištima i ocenama, u pisanoj reči koja je omogućavala asinhrono sučeljavanje hiljada godina, bilo je u slučaju koji razmatramo i suštinska komunikacija, a s Rankeom, naravno, i jedina. U shvatanju Rankea nisu kod analista nedostajale i neobične mane, objašnjive najpre nemanjem svesti o antropološkom koje su živeli i kreirali. Odnos značenja upotrebljenih reči (ovog puta trojice analista) i činjenica pojedinčevog vremena (svakog od njih i Rankea) činio je antropološko latentnom mogućnošću kritičkog mišljenja.

a/ Blok i Fevr su se prilikom pomena diktuma služili izrazom *stari/vieux* Ranke. Blok je to učinio u prvoj polovini četrdesetih godina 20. veka⁴¹, a Fevr početkom druge polovine iste decenije⁴². Upotrebu navedenog prideva omogućio je doista dug život Rankeov (rođen krajem decembra 1795. umro je krajem maja 1886, dakle u svojoj devedeset i prvoj godini), te je zapamćen kao star čovek. Međutim, reč *stari* nije samo opisni pridev nego je i opaska sa vrednosnim značenjem. Diktum je Ranke izložio u svojoj prvoj knjizi, napisanoj i objavljenoj 1824, kada je imao 28 godina. Kada su dvojica analista uz njegovo ime zapisala opasku *vieux*, Blok je mogao imati između 44

⁴¹ M. Bloch, *L'Apologie pour l'histoire*, 124.

⁴² Lucien Febvre, *Face au vent*, 6.

i 48, a Fevr 57 ili 58 godina. Smisao je mogao biti „davnašnji istoričar”, „stari dobri istoričar” (verovatno ubeđenje Blokovo), ali i „zastareo istoričar” (verovatno značenje Fevrovo). Međutim, jezik je nudio i jedino odgovarajući, ali neiskorišćen izraz „jeune” ili „jeune homme” (nemačka nudi pogodan izraz „der junge Ranke”). Nastala je greška nejasnosti proznog stila, ali i sa pogrešnom sugestijom fakta da je neko napisao u starosti nešto što je inače napisao u mladosti. Pomatnija nije bez komičnog prizvuka: stariji ljudi govore o prethodniku da je star misleći na njegov učinak u vremenu kada je bio mlad, tj. daleko mlađi od njih kada su o njemu pisali kao o starom čoveku. U pitanju su i antropološka greška i neistorično mišljenje.

b/ Brodel je Rankea doveo u vezu sa pojavama brzog ritma kao tradicionalnim područjem historiografije⁴³. Kada je svoj metod stvarao i praktikovao, Ranke je u istoriografiju unosi prekretno značajne dalekosežne novine, stvarao je nauku sa svojim metodom i teorijom, učestvovao u postavljanju njenog temelja, bio je novator.⁴⁴ On nije nikako stvarao, čak ni mogao da stvara tradicionalan metod, njegov je metod jedino mogao s vremenom postati tradicionalan, što se i dogodilo. Od Brodela je načinjena logička greška, a i zanemareno je antropološko previdom pravila da protok vremena nameće zastarevanje, tj. pretvaranje u tradicionalističko. Nije primenio ni neki drugi doista novi metod, što se u području brzog ritma nije ni do danas dogodilo, pa se nameće pitanje: U kom slučaju je tradicionalno doista i zastarelo?

c/ U studiji o dugom trajanju Brodel izdvaja četiri istoričara *grands esprits* su Mišle (Jules Michelet, 1798-1874), Ranke (Leopold Ranke, 1795-1886), Burckhart (Jakob Burckhardt, 1818-1897) i Fistel (Numa Denis Fustel de Coulanges, 1830-1889), jer su ponovo prepoznali strukture dugog trajanja, s tim što je, smatrao je Brodel, za prihvatanje ovog značajnog saznanja bilo presudno sto potonjih godina.⁴⁵ Računato od objavljivanja studije *Dugo trajanje*, to su godine između 1958. i 1859. Tvoj četvorici data je uloga neposredne prethodnice, međutim oni su svi u drugoj polovini svoga života bili ne samo savremenici od Brodela označenog stoletnog doba nego su u njemu i oствarili izuzetan učinak upravo na području istoriografskih novina, takođe dugog trajanja. Mišle je u tom dobu upotpunio svoju sedamnaest toмова opsežnu Istoriju Francuske (1833-1867), Burckhart objavio *Kulturu Renesanse u Italiji* (1860) i *O studijama istorije* (1868-1873), a Fistel *Antičku državu* (1866) i šestotomnu *Istoriju starih političkih ustanova Francuske* (1875-1893). Za samog Rankea, uprkos visokoj starosti i fatalnim nedaćama s vidom, bile su te godine izuzetno plodne, objavio je više monografija i kraćih studija, s tim da u našem kontekstu treba pomenuti šesnaest toмова *Svetske istorije* (1881-1888) i konačno uobličeno svog decenijama dugog zanimanja za civilizacije i u krugu te tematike izložio da se sa Genijem Zapada, po sadržaju

⁴³ F. Braudel, *Méditerranée*, I, 14; II, 223-224.

⁴⁴ Leopold Ranke und die moderne Geschichtswissenschaft, hg. von Wolfgang J. Mommsen, Stuttgart 1988; Leopold von Ranke and the Shaping of the Historical Discipline, ed. by Georg G. Iggers and James M. Powell, New York 1990.

⁴⁵ F. Braudel, *La longue durée*, 725-753.

⁴⁴ Isto, 729

koji daje ovom izrazu očevidno tehničko-tehnološko-naučna civilizacija, nezadrživo širi Zemljinom kuglom, nudeći očevidne prednosti ljudima. Dovoljno je pogledati dalekosežno bogato i značajno, inače sažeto izlaganje na dvema poslednjim stranicama knjige sa naslovom koji inače zapadnom čitaocu malo obećava: *Srbija i Turska u 19. veku* (1879).

Pojava je izuzetno zanimljiva iz antropološkog ugla. Istoričar je razvoj (osobito dugo trajanje?) podelio u tri jasne faze. Međutim, iako treba shvatiti i ceniti namerno Brodelovo nepoštovanje svih striktnih granica, trebalo je ovog puta uvažiti preklapanje njegovom periodizacijom rastavljenih vremena upravo zbog trajanja ličnih vremena (i stvaralačkih života) velikih istoričara u bar celoj prvoj trećini po njemu presudnog stogodišta. Jednostavno, individualni životi su ovog puta suštinski ostali u potpuno nesaglasju s konstrukcijom historiografske periodizacije, što je celinu gledišta sadržajno oštetilo.

d/ Vremenskom odseku dalekosežne prihvaćenosti otkrića dugih trajanja, započetom prema Fernanu Brodelu 1859, prethodio je za tri i po decenije upravo Leopold Ranke. Njegov rezultat je, što i sam kaže, nerazumljiv bez prethodnih uopštenih ponuda pisaca svetskih istorija, svakako i bez prosvetiteljskog shvatanja budućnosti kao snažnog procesa koji je napredak, ali je on naučno izuzetno značajan i originalan svojom istoričnom određenošću sadržaja i smisla pojave. Još je u svojoj prvoj knjizi Ranke razvio shvatanje o *sistemu naroda* koji nastaju u svetskoistorijskom kontinuiranom procesu, gradeći *ekumene* stoletnog trajanja i civilizacionog značaja⁴⁶. U knjizi o srpskoj revoluciji (1829, 1844) postoji čak nekoliko dalekosežno modernih obrada koje vrhune u okupljanju brzih ritmova (svakojakih događanja) u viševekovne *procese*, ali unutar - po dosadašnjim iskustvima trajnih - *istorijskih imena* Istok i Zapad⁴⁷. Potrebno je ovde bar samo pomenuti *Genija Zapada* iz treće varijante obrade srpske tematike.

Brodel je svakako prevideo, kao i Fevr i verovatno Blok, upravo zbog zanemarijanja Rankeove biografije koja se sadrži u njegovoj bibliografiji, sistematski i empirijsko, tokom celog jednog izuzetno radnog i dugog života, mnogostruko zasnovano nastajanje poznavanja i shvatanja stvarnosti dugih tokova.

f/ Fevrov uzvik: „mi nemamo više vremena” podrazumeva sporost i čak pipavost Rankeovog metoda. Tim uzvikom o vremenu koje analistima nedostaje opet je postavljeno pitanje iz kruga ličnih života namerno pomenutog Rankea i uzvikom pretpostavljenog Fevra. Da bi se ocenila takva tvrdnja, dobro je uzeti u obzir lične radne živote obojice istoričara.

Objektivno moguć radni, stvaralački vek Fevrov bio je dug, živeo je skoro osam decenija i nije mogao biti mnogo kraći od Rankeovog, mada je on živeo trinaest godina duže i, mada u izuzetno visokoj starosti i hendikepiran bolestima, ostao je radno

⁴⁶ *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1496 bis 1514*, Berlin 1824. Vid. napomene 51 i 53.

⁴⁷ Vid. Andrej Mitrović, *Der langsame Rhythmus der Geschichte*, u: *Zeiten wende Zeiten*, Frankfurt a.Main 2000, 129-135.

donekle sposoban. Kada je svoja uzvikivanja zapisivao u manifest, Lisijen Fevr se približavao sedmoj deceniji života i to se činilo zgodnim da svoj dotadašnji neosporan učinak uporedi s učinkom Rankeovim u istom životnom dobu. Drugo, pravila struke, radi upoznatosti s učinkom, tj. efikasnošću Rankeovog metoda, podrazumevaju neophodan uvid u bilo koje izdanje mnogotomnih sabranih Rankeovih dela. Manifest *Licem naspram vetru* ničim ne navodi uverenje da je upotrebljen bar jedan od navedena dva naučna postupka. Nesumnjivo je Fevr zanemario stvaralačko kao, nesumnjivo u oba slučaja, bitni deo ličnih života obojice, svoga i Rankeovog, zbog čega je izostalo odgovorno merenje sebe prema drugom. Otuda se ne može smatrati da je predvodnik analista opravdano osporavao efikasnost metoda Leopolda Rankea, a ni shvatati njegova žurbu, još manje njegov ton.

Mimoilaženjem činjenice učinka u celini života i u radnom dobu zanemareno je bazično antropološko u merilu uspešnosti, odnosno izrečenih ocena i tvrdnji, Fevrov nastup se sveo na omalovažavanje drugog radi uzdizanja sebe.

Avangarda pred izazovom prošlog učinka

Blok i Fevr su se bavili Rankeom radi teorijskog i praktičnoistraživačkog usmeravanja struke, izjasnili su se o poznatom diktumu, ali se nisu založili za isto shvatanje istoričarevog posla. Prvi je to učinio u okviru veće metodološke studije, složeno, teorijsko-metodološki razvijeno i, mada s jasnom težnjom da nadvlada, odnosio se pozitivno prema nasledenom; drugi u manifestu na više strana, bučno i uprošćeno, nervozno i nipodaštavajuće, sadržajem prividno siromašno, neosporno krajnje negativno prema historiografskoj prošlosti. U osnovi, ni jedan ni drugi nisu odoleli izazovu da se, ovako ili onako, pozabave veličinom iz istorije historiografije.

Iole ozbiljniji uvid u teorijsko-metodološku i istorijsko-istoriografsku, takođe istraživačku literaturu poslednjih četiri-pet decenija, kazuje da nije neophodno baviti se Rankeom ili nekim od brojnih njegovih dela pa da se o njemu kao istoričaru piše i raspravlja. Iako često porican⁴⁸, pokazao se on nezaobilazan zbog onog šta je značilo njegovo ime. Aktuelnost i uvažavanje njegovog obimnog i raznovrsnog dela posvećenog mnogim temama evropske, sredozemne, bliskoistočne, rusko-azijske ili svetske istorije, poslednjih decenija pala je u senku izuzetne aktuelnosti njegovog shvatanja i objašnjavanja struke, tj. problema i načina saznavanja. Dovoljno je pregledati registre ličnih imena u knjigama različitih tematika i stvoriti zasnovano uverenje da je Leopold Ranke najnavođeniji istoričar u većem delu druge polovine 20. i na početku 21. veka.

⁴⁸ Npr., po našem mišljenju najkarakterističnije: Helmut Berding, *Leopold von Ranke*, u: *Deutsche Historiker*, I, Göttingen 1971, 7-55; Hans-Ulrich Wehler, *Was bedeutet Ranke heute?*, u: *Aus Geschichte lernen?*, München 1998, 98-100. Vid. protivpoziciju: *Ranke und das Objektivitätsproblem*, u: *Liberalis*, hg. von Notbert Finzsch und Wllenruther, 37-44, Stuttgart 1993; Alexander Demandt, *Ranke unter den Weltweisen*, u: *derselbe, Geschichte der Geschichte*, Koeln 1997, 253-266.

Manfred Asendorf je jasan: „Pored toga što je svagda, posebno danas nakon sto godina od kako je umro, mogao i morao biti kritikovan, jedno je sigurno: Ranke je bio i ostao središna figura nemačke i evropske historiografije. Njegov uticaj se oseća do danas /.../. Nijedan put ne vodi mimo Rankea /.../”⁴⁹. Uostalom, taj istoričar je od svoje prve knjige bio stalno pod kritičkom lupom, ali ga je ipak od početka pre svega pratila pohvala. Brzo je stekao ugled, i to veći od ugleda bilo kog drugog modernog istoričara. Našli smo ga u Blokovoj odbrani struke, a zbog iste svrhe i pod naslovom bezmalo istim kao kod Bloka, u veoma traženoj teorijsko-metodološkoj knjizi savremenog britanskog istoričara Ričarda Evansa⁵⁰. Tu teorijsku aktuelnost učenja Rankeovog veoma su različito anticipirali Blok i Fevr u svojim ovde analiziranim tekstovima. Međutim, Brodel se našao u situaciji da se suoči s Rankeovim istraživačkim delom, ali i u njemu sadržanim teorijskim pretpostavkama. Sva trojica vodećih analista, uprkos svojoj okrenutosti budućnosti, smatrali su potrebnim da se svaki posebno i zbog svojih razloga pozabavi učinkom Leopolda Rankea.

Diktum je sigurno daleko najvažniji za rasprostranjena zanimanja prema Rankeu. On je, međutim, samo deo jedne mnogo duže rečenice koja je objavljena u predgovoru Rankeove prve knjige, izašle 1824. godine. Ta rečenica glasi: „Smatra se da je zadatak primeren istoriji da prošlosti sudi kako bi savremenike poučila na korist budućih godina; na tako visoke zadatke ne usuđuje se ovaj naš pokušaj: u njemu se želi jednostavno *reći (pokazati)* kako je to uistinu bilo” (Man hat der Historie das Amt, die Vergangenheit zu richten, die Mitwelt zum Nutzen zukünftiger Jahre zu belehren, beigemessen: so hoher Ämter unterwindet sich gegenwärtiger Versuch nicht: er will bloß sagen, wie es eigentlich gewesen).⁵¹ Ovom svojom mišlju se njen autor nije razmetao, ali je nije ni zanemario. Nije je ni prepravljao, jedino je nakon pedeset godina, prilikom drugog izdanja, zamenio reč „reći” (*sagen*) značajnijom⁵² odrednicom „pokazati” (*zeigen*)⁵³. Dakle, promenu je načinio upravo u onom delu koji je postao poznat kao diktum: *želi jednostavno pokazati (umesto reći) kako je to uistinu bilo*. U tom obliku je i ostavio formulaciju u trećem i četvrtom izdanju iste knjige, poslednjima koja je doživeo.⁵⁴ Ta druga, novija formulacija živela je istrgnuta iz celine dela svog autora, predstavljala ga, uticala, bila prihvatana i odbacivana. Poodavno je data i procena da je to najna-

⁴⁹ Manfred Asendorf, *Ranke*, u: M. Asendorf u.a., *Geschichte-Lexikon*, Reinbek b.H. 1994, 522-526, posebno 523.

⁵⁰ Richard J. Evans, *In Defence of History*, London 1997 (prva verzija 1988, poslednje izdanje 2002).

⁵¹ Leopold Ranke, *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1496 bis 1514*, Berlin 1824, V i VIII, posebno VII (vid. napomenu 53). Verzal ne postoji u originalu, kako se vidi iz navoda nemačkog teksta, a unesen je jedino da bi bio uočljiv onaj deo rečenice koji je, upravo istrnut iz dužeg konteksta, postao za istoričare vredan *diktum*. Mađa odvajkada, a posebno u poslednjim decenijama, osporavan (naročito od angažovanih koncepcija, kasnije i od postmoderne), diktum je uporno i branjen.

⁵² Andrej Mitrović, *Pisati istoriju kako je uistinu bilo*. Razmatranje o smislu načela objektivnosti, u: isti, *Pro-pitivnje Klio*, Beograd 1996, 105-136, posebno 111-112 (tu u napomenama pod tekstom i osnovna kontradiktorna literatura o Rankeovom diktumu).

⁵³ L. Ranke, *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1496 bis 1514*, Leipzig 1854, što je ostalo i u trećem izdanju 1884, poslednjem koje je autor doživeo.

⁵⁴ Vid.: Andrej Mitrović, *Pisati istoriju kako je uistinu bilo*, posebno 109-111.

vođeniji iskaz jednog historičara uopšte⁵⁵. Sudeći po mnoštvu pregledanih knjiga, najnoviji razvitak nije doneo promenu. Vrlo velik broj historičara najverovatnije se nikada nije ni zapitao a kamoli utvrdio da li taj izvadak iz okeana Rankeovih štampanih reči doista, makoliko ga dobro reprezentovao, dovoljno predstavlja njegovo višestruko bogato dela. Ta opaska važi i za Bloka i Fevra, dok se Brodel unekoliko, zbog svojih istraživanja, upustio i u procene konkretnih Rankeovih istraživačkih rezultata. U svakom slučaju, svaki od njih trojice je svojom varijantom shvatanja i korišćenja Rankeovog imena i dela samo dalje potvrdio stalnu njegovu međunarodno rasprostranjenu aktuelnost, naravno posebno diktuma.

Avangardisti i klasik

Navedena Rankeova rečenica je u celini važna za razumevanje Blokovog gledišta iako se i on, poput daleko najvećeg broj historičara, pozvao samo na deo poznat kao diktum⁵⁶.

Po **Blokovom** mišljenju, diktum stvara nedoumicu da li je cilj historiografije u rekonstrukciji ili analizi (comme tentative de reproduction ou comme tentative d'analyse)⁵⁷, s tim što je očividno smatrao da je Ranke upravo za rekonstrukciju, dok se sam on izrično zauzeo za analizu. Ovde su nužne dve napomene: a/ koristilo bi da je francuski historičar uzeo u obzir i Rankeove istraživačke rezultate, najpre iz monografije u čijem je predgovoru iznesen diktum⁵⁸, onda i iz drugih dela, uključivši i rasprave, prvenstveno iz privredno-društvene problematike, ali i poput one o tiranocidu u učeljima jezuita⁵⁹; b/ danas je Blokovo poricanje rekonstrukcije potrebno razmotriti u svetlu duže vremena sve brojnijih teorijskih, često epistemoloških studija o svodivosti historičarevog posla upravo na konstruisanja ili rekonstruisanja negdašnjeg.⁶⁰ U onom delu Rankeove rečenice koji je ostao izvan diktuma Blok je mimoišao složenu problematiku poučavanja, ali je morao prepoznati podstrek da i ironijom i razumom ospori suđenje kao zadatak historiografije, što je on inače smatrao, približivši se Fevrovom maniru, za komedijanstvo (plaisanterie). S druge strane se, stvarno blisko Rankeovom stanovištu, založio za odrednicu *razumeti*.⁶¹ Neosporna je velika razlika između Rankeovog *pokazati* i Blokovog *razumeti*, ali su oni upotrebljivi međusobno dopunski

⁵⁵ Leonard Krieger, *Leopold Ranke. The Meaning of History*, Chicago 1977, 4.

⁵⁶ M. Bloc, *Apologie pour l'histoire*, 124-127.

⁵⁷ Isto, 124.

⁵⁸ Vid. L. Ranke, *Die Geschichten* (napomena 46).

⁵⁹ Videti Rankeove rasprave koje Blok navodi u *Méditerranée*, a iz više drugih preporučili bismo *Die Idee der Volkssouveränität in den Schriften der Jesuiten*, u: Leopold Ranke, *Abhandlungen und versuche*, Leipzig 1879, 236-226.

⁶⁰ Jörn Ruesen, *Rekonstruktion der Vergangenheit*, Göttingen 1986; Chris Lorenz, *Konstruktion der Vergangenheit. Eine Einführung in die Geschichtstheorie*, Köln 1999.

⁶¹ Ostala je neododirna tema vredna analiziranja: različitost pojmovnog sadržaja reči suditi u juridičkoj i historičarskoj praksi.

ako se uoči da prvi podrazumeva cilj, a drugi pretpostavku istraživanja. Stavljanjem naglaska na *razumevanje* Blok se prilično približio ključnom polazištu doktrine istoriografskog pravca *istorizma*, među čijim je vodećim tvorcima bio upravo Ranke. Istorizam je doneo do sada najdublji preokret, upravo njime se izdvojila i konstituisala naučna historiografija s htenjem da doista proučava svet čovekove istorije. Reći da je to bila revolucija nije ovog puta duhovita nego tačna ocena.⁶²

Nejasno je, ostanimo u žargonu, zašto je tako i toliko „vođa francuske historiografske revolucije” *Fevr*, nasrnuo na „oca svetske historiografske revolucije” Rankea. Tim pre jer se sam nije mogao odvojiti od Rankeovog postulata i praktičnog truda da treba saznati svet u njegovoj celokupnosti, tim pre što je u istom okviru mogao stvoriti novo učenje sa dalekosežnim i mnogostrano sadržajnim razradama i dopunama. Toliko zanemarenom jedino korisnom razložnošću *Fevr* je znatno ograničio svoj doprinos. Kao stvarnu metu imao je očevidno one za koje kaže da na detinjem nivou navode dik-tum, a to bi logično mogle najpre biti njegove francuske kolege, na primer one okupljene oko rivalske *Revue historique*, iz koje se žestoko suprotstavljalo analističkim novinama. Ali on je izrično upotrebio samo jedno ime, ono slavnog nemačkog istoričara. Ako je taktički birao među onima koji više nisu živi, imao je mnogo istinskih veličina francuske historiografije iz poznog 18. i celog 19. veka.

Upotrebljen ton upućuje na to da pravi *Fevrovi* razlozi nisu u domenu istoriografije i njenih metoda. Na drugoj strani se ne vide da stvarno uporište ima sumnja da je u atmosferi nedavno završenog teškog i iscrpljujućeg rata ciljao na najpoznatijeg istoričara Nemca da bi se tako patriotski dokazivao pošto je ratne godine proveo u Peten-ovoj autoritarnoj „Državi Francuskoj” i, mimoilazeći već poznato ime svog časopisa iz vremena Republike, uređivao u godinama 1941-1944. novi *Zbornik za društvenu istoriju (Mélanges d'histoire sociale*, čiji su brojevi čak donedavno bili u obnovljenoj Republici pod naročitim režimom, te prvi brojevi posleratnih *Anala*, uključivši i onaj s manifestom koji razmatramo). Čini se da je *Fevr* praktično samo koristio historiografski propagandni nastup. On je s novim programom imao i mogao je dalje da očekuje učinak vredan po sebi, ali je poželjnu afirmaciju potražio nastupom i rečima koje privlače pažnju. Ranke mu je dobrodošao zbog autoriteta, tradicionalnog, a i dalje velikog, takođe i u Francuskoj, te je drsko osporavanje njegovo obećavalo uzrujanost zbog *Fevra* celog istoričarskog esnafa. To upućuje da je *Lisijen Fevr* doista prepoznatljiv ako se uoči njegova pripadnost svom vremenu, kada su od prve decenije 20. veka u znatnom delu kulturnog ambijenta razvijene Evrope postali kao sredstva prodiranja i nametanja prenaplašeni drskost i razbarušenost, samoproglašena premoć, ne manje i očita nepristojnost. Odnosno, u historiografiji se s *Fevrom* pojavio široko prošireni fenomen avan-

⁶² Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1866-1918*, München 1919, 498-533, posebno o doprinosu Rankea 514-518; vid. isti, *Kann Geschichte objektiv sein*, u: isti, *Nachdenken über die deutsche Geschichte*, Essays, München 1986, 218-234. Ovde podvlačimo značaj istoričnog mišljenja (u vremenu kada se dato pojavilo imalo je tu ulogu) u istoriji historiografije, ne ulazeći u obuhvatnu i složenu diskusiju koja se oko istorizma vodi u međunarodnoj, posebno nemačkoj historiografiji.

garde, koja je nudila i nove i značajne vrednosti i rušila sve prethodno izazivačkim ponašanjem i govorom, a uporedo i anticipirana od polovine šezdesetih godina netrpeljivost novih avangardnih pokreta sa različitim shvatanjima socijalne istorije (od kojih su se neki obrušili i na učenje analista, dakako i Fevra). Ipak, u Rankeovom slučaju je Fevr sebe izložio i nemalim teškoćama: u ovde razmatranom manifestu, kao i u novom imenu časopisa, on je, već istoričar u godinama, kao presudnu historiografsku novost istakao program sadržan u pojmu *civilizacija*, ali je on s tim više od jednog stoleća kasnio upravo za učinkom mladog Rankea⁶³.

Brodelovo kazivanje da kao istoričar ima želje velikog zamaha⁶⁴ nije načelno protivrečno Rankeovim gledištima, bez obzira na to što razlika ima, pa i onih posebno značajnih kad su u pitanju istoričari usmereni na krupne teme, a i, kao u našem slučaju, jedan je strukturalista (Brodela), a jedan pripovedač (Ranke). Samo, pripovedač je još na početku naučnosti historiografije obrađivao neosporno uspešno duga trajanja, a strukturalista mu, decenijama kasnije u težnji za novim, to i priznavao, sa oklevanjem, ali ipak nesumnjivo pohvalno.

Vođen novim naučnim namerama, Brodel je uzeo Sredozemlje u većem delu druge polovine 16. veka i s tradicionalnom periodizacijom u okviru teme vladavine jednog za istoričare i inače izazovnog španskog kralja, ali da bi „napisao istoriju mora” (*écrire l’histoire de la mer*)⁶⁵ shvaćenog kao „istorijsku posebnost”⁶⁶. Tu avanturu nije uspeo da dovede do kraja (ako kraja uopšte ima po brodelovskom shvatanju „istorije mora”), ali je zamisao istorijske knjige nastala iz prethodnog ličnog, očevidno posebno kontemplativnog doživljaja Sredozemlja i celine prostora s rubovima u severozapadnoj Africi i Brazilu. Potom su uticali osobita izvorna građa mediteranskih arhiva i, saglasno nepisanom pravilu analista, stručni „spisi naših suseda” (*écrits par nos voisins*), tj. etnografa, geografa, botaničara, geologa, tehnologa itd.⁶⁷ Sa ove osnove dosegnuta je živa i nedeljiva istorija u svoj svojoj neobično bogatoj raznovrsnosti, bio je otkriven Brodelijanski svet.⁶⁸ Međutim, s pojavom *Mediterana* sučelila su se različita historiografska doba. Toj je monografiji za 122 godine prethodila treća knjiga mladog Rankea i prva njegova obrada Sredozemlja, posvećena sučeljavanju Habzburga i Osmanlija u ranom dobu novoga veka. Bila je zamišljena u širokim okvirima vladara i naroda južne Evrope upravo u toku 16. i 17. veka,⁶⁹ ali iako se toj temi nekoliko puta vraćao zbog borbi dveju carevina,⁷⁰ Ranke je ostvario navedenu nameru samo nekim prilozi-
ma (tri monografije o nastajanju srpske države).

⁶³ Leopold Ranke, *Geschichte der serbischen Revolution*, Hamburg 1829, 223-225; isto, Berlin 1844, 402-403; *Serbien und die Türkei im neunzehnten Jahrhundert*, Leipzig 1878, 517-519.

⁶⁴ *Méditerranée*, I, 14.

⁶⁵ Isto, I, 11 (14).

⁶⁶ Isto, I, 10 (14).

⁶⁷ Isto, I, 11 (14).

⁶⁸ J.H. Hexter, *Fernand Braudel and the Monde Brodelien*, u: *Journal of Modern History*, 1972, 480-539.

⁶⁹ L. Ranke, *Fürsten und Völker von Südeuropa*, Die Osmanen und die spanischen Monarchie, Hamburg 1827.

Brodelovo izjašnjavanje, u vremenu disertacije nikako jasno, ipak je očito polazilo, skriveno ili ne, od shvatanja da se Ranke takođe bavio dugim pojavama, od neprihvatanja njegovog metoda i u istraživanjima dugih pojava i u načelu, i od tvrdnje da je istorija unekoliko i filozofija. Ranke je ostao reprezentant svog prekretnog historiografskog vremena, time i primer rane faze pripovedačkog uobličavanja rezultata, sačinjenih prvenstveno od mnogobrojnih sasvim posebnih činjeničkih podataka pronađenih u pisanim tragovima proučavane prošlosti. Ujedno je u svom dobu bio sukreator shvatanja sveta kao istoričnog s događajima povezanim u proces. Brodel je, u sasvim drugoj fazi historiografije bremenitoj potrebom za novim, raznovrsnijim i potpunijim, otkrivao nekad postojeće i obogaćivao istorijsku sliku sporog ritma služeći se mnogobrojnim sadržajima, uporedo iz istorijskog toka izdvajao vreme koje proučava. Koristio je mogućnosti istoričareve slobode, videli smo da je našao svoju temu iz svog utiska i razmišljanja. Isto se može reći za njegove kasnije obrade kapitalizma u svetlu civilizacije i privrede⁷¹. Ranke se osećao obaveznim da bude u službi znanja, svoje teme je nalazio u pisanim izvorima (Bečka biblioteka, Venecijanski arhiv), te usmenoj istoriji (Vuk Karadžić). Sigurniji je bio ako je u rukama imao ne samo građu razne vrste nego i različitu poreklom (radio je u arhivima Berlina, Praga, Beča, Venecije, Firence, Rima, Pariza i Londona). Brodel je ostajao u okviru svoje teme i posebnog vremena, zadovoljavao se prividom statike bez obaziranja na opšte istorijsko kretanje. Ranke je shvatao dinamiku prekretnog koja nagoni misao da egzaktno zasnuje, odgovarajuće shvatanje istorijskog mesta promena u Novom dobu s razdobljima 16-18. veka⁷² i, posebno, 19. veka, takođe i u celini opšte istorije.

Iz navedenih pozicija slede i oprečni zaključci: dok Brodel s prihvatanjem razume Rankea kad tvrdi da se na Mediteranu bavio borbom dva politička monstuma (*les deux monstres politiques*),⁷³ Ranke je, u stvari, video sve daleko značajnije, pa i apstraktnije, naime kao borbu oko svetske moći, uvažavajući ondašnju važnost sredozemnog prostora. Mada se već decenijama tradicionalni metod i dalje primenjuje, tvrdnja da sam sobom ne stimuliše sadržajnije mišljenje može važiti jedino u zaostalim historiografijama. Ranke sigurno ne može da bude obuhvaćen takvim gledištem ni u kom slučaju. Njegovim učenjem se ne može baviti a da se ne susretne s razmatranjima o procesima i pojavama. On i mali primer Srbije tačno vidi kao razumljiv tek u vezi s međunarodnim pojavama ne samo politike, nego - čak pre svega - kulture i civilizacije. Rankeov učinak često prati njegove izuzetne refleksije, mada po pravilu srazmerno kratke i često sabrane negde na početku ili na kraju njegovog spisa. U pitanjima struke

⁷⁰ Studiju navedenu u prethodnoj napomeni Ranke je dalekosežno doradio, posebno na osnovu arhiva Venecije i sa nalovom *Die Osmanen und die spanische Monarchie* priredio ukupno četiri izdanja do 1877 (uz druge Rankeove tekstove, Brodel navodi pomenutu monografiju u četvrtom izdanju, a zna i za francuski prevod iz 1839).

⁷¹ F. Braudel, *Civilisation matérielle, économie et capitalisme XVe-XVIIIe*, I-III, Paris 1967-1979.

⁷² Hermann Oncken, *Leopold von Ranke 1795-1886*, u: *Neue Deutsche Biographie. Die Grossen Deutschen*, III, Berlin, 203-221, posebno 208.

⁷³ *Méditerranée*, II, 429, (450).

Brodel i sam misli o objektivnosti, koju podrazumeva već mišlju o strukturama, ali najčešće ipak opservira saglasno realnim pojavama, Rankeove refleksije o istorijskom su neretko filozofske. Njihov osnov treba tražiti u ontološki filozofirajućem ambijentu nemačke intelektualne scene onog doba, ali i u ličnom filozofskom i teološkom obražovanju.

Varijacije istoričareve samosvesti

Osnovno tumačenje Rankeovog diktuma može se svesti na zahtev za emancipaciju struke jednog emancipovanog, pri tom mladog, optimističkog, darovitog i rano već veoma učenog istoričara. Jednostavan je i saglasan osnovnoj želji čovekovoju, upravo zato i u varijacijama poznat od Herodota, preko rimskih istoričara i pisaca, skoro u kontinuitetu do modernih vremena. Tumačenja trojice analista, učenjaka novog kova, izraz su njihove težnje za novim sadržajnijim znanjima o istoriji, određena su, bez obzira na međusobne razlike i na sadržaje, njihovim shvatanjem struke i njenih ciljeva, te je reč o emancipovanim razmišljanjima emancipovanih istoričara.

Ranke je bio filozof, klasični filolog, teolog, politički konzervativac, zvanični istoričar Pruske i blizak dvorovima i vladarima Pruske i Bavarske, Nemačkog carstva takođe. Ali bio je i istoričar. Čovek bistre glave i otvorenih očiju, istinoljubiv, stvarno daleko od reakcionara i revolucionara. Suočen sa oštro razdeljenim frontovima, odlučan da traži svoj put i to ne između ili pored postojećih podela nego očevidno iznad njih. Revoluciju i kontrarevoluciju, potom i nacionalizam, shvatao je kao pojave stvarnosti od kojih ga je odbijala njihova intelektualna ograničenost i psihička zagriženost. U biti je bio čedo zrelog doba emancipacije nauka. Jedan srpski istoričar s kraja 19. veka ga je prepoznao kao odanog velikoj naučnoj strasti, izdvojenoj i moćnoj poput političke i religiozne strasti⁷⁴. Kako li će ga prepoznati 21. vek? Prethodni, 20. vek, podeljen i sam na zle i dobre, njime se mučio. Zanimljivo je da ga Blok nije prepoznao po onoj „bar jednoj strasti” kojoj se istoričar prepušta, jer imao je složena uverenja, ali samo jednu strast: samosvesnu naučnost.⁷⁵ Neosporno je za njega istorija suštinski bila jedinstvena, nije smatrao da je ona samo prošlost, nego da je i savremenost. Iako istraživački prvenstveno usmeren na 16. i 17. vek, on je plodnom naučničkom radoznaošću zahvatio čak do decenija u kojima je živeo.

U poslednjem navedenom su vodeći analisti bili daleko iza njega, izuzimajući unekoliko Bloka (pouzdana analiza poraza Francuske u Drugom svetskom ratu⁷⁶, memoarski spis o Prvom svetskom ratu⁷⁷). Brodel je u uspomenu ukazao na to da

⁷⁴ Dragoljub M. Pavlović, *Leopold Ranke. Povodom stogodišnjice rođenja njegovog*, u: Delo VIII (1895), 428-444, posebno 428, 441.

⁷⁵ *Apologie pour l'histoire*, 133-134.

⁷⁶ M. Bloch, *L'étrange défaite*, Paris 1990.

⁷⁷ M. Bloch, *Souvenirs de guerre 1914-1918*, Paris 1969.

analisti nisu historiografska škola u uskom smislu zatvorenosti u svoj sistem mišljenja (that the Annales ... never constituted a school in the strict sense, that is to say, a pattern of thought closed in open itself / ... que les Annales, n'ont jamais constitue une Ecole au sens strict, c'est-à-dire un système de pensée ferme sur lui-même...) ⁷⁸. U slučaju Ranke, koji je dalekosežni pokazatelj, jer reč je o stvaraoču s paradigmatičnim značenjem, Blok se, saglasno svom načelu „razumeti“, zamislio nad Rankeovim diktumom u nastojanju da ga kritički vidi, dogradi i prevaziđe. Kod Fevra nema od bilo kakvog razumevanja ni traga, naprotiv reč je o demonstraciji netrpeljivosti saglasne sa višestruko uslovljenom snažnom težnjom među savremenim istoričarima. Mnogi nisu mogli ili hteli da iz vremena ideoloških sukoba, političke ostrašćenosti i masovnih pomora nevinih, shvate misaonu suštinu i prednost težnje ka objektivnosti istorijskih znanja. Ipak će biti da je Fevr pre svega ekstravagantni predstavnik opravdane potrebe nove faze modernog doba da odbaci uske okvire prošlosti. Samo da li olako ne zanemaruje Rankeove sledbenike i olako ih izjednačuje s Rankeom i njegovim delom? Brodel je možda ipak u mnogim, posebno izgrađenim viđenjem prošlosti kao područja različitih (po njemu trostrukih) osnovnih sadržaja istorije, blizak ključnim Rankeovim stanovištima. Uprkos svim razlikama u pogledu vrsta i složenosti kakvoća učinka jednog i drugog. Brodel je zbog kreativnosti svoje i svoje škole morao biti u svome vremenu moderan, dakle prirodno drugačiji od začetnika naučnosti, ali se, uprkos upravo tajanstvenoj kolebljivosti oko tradicionalizma, nije - kao ni Blok - osećao razrešen naučničke obaveze da prihvati, prizna i nastoji da prevaziđe raniji učinak.

Trojica vodećih analista pokazala su se različita u okviru obrasca svoje struke, čak i kao predstavnici posebnih shvatanja historiografije i njenih ciljeva. Ipak spontano su se složili da je među istoričarima iz prošlosti jedini Ranke s čijom se ključnom naučnom ostavštinom moraju suočiti. To su učinili na različite načine, postupajući kao duhom slobodni emancipovani tragaoci za prošlošću istorije i za budućnošću istorijske nauke, ali na umu sa određenjem struke oličenim imenom Ranke. U svemu o čemu se raspravljalo postojali su samo dobri istoričari. Ideologije ili politike tu nema. Naučnost je osnova koja je okupila i međusobno nesložne analiste i njih s Rankeom. U raspravi o temi *oni i on* učestvovali su *mi*: istoričari. duhom slobodni. Jedna im je osnova, naučnička, uprkos velikim razlikama učenja i učinka. Otuda i tri plus jedna varijacija samostalne svesti istoričareve.

⁷⁸ F. Braudel, *Personal Testimony*, 467; isti, *Ma formation d'historien*, 29 (41).

Summary

Analysts on the Scholarly Method of Leopold Ranke -Four Variations of the Historian's Trade self-consciousness-

The main understanding of Ranke's dictum can be summed up as a demand for emancipation of the trade by an emancipated, and at the same time young and gifted and already very learned historian. The analysis of the three Analysts, scholars of a new model, were determined, regardless of their mutual differences and contents, irrefutably by their understanding of the trade and its goals, so that one can speak about emancipated thoughts of emancipated historians.

Ranke was a classical philologist, political conservative, official historian of Prussia, close to courts and rulers of Prussia and Bavaria, as well as of the German Empire. At the same time he was a man of sober head and an openeyed one, in fact distant both from reactionaries and revolutionaries. Facing sharply divided fronts he searched for his own way, not between or by the existing divisions, but, apparently, above them. He perceived revolution and counterrevolution, as well as nationalism later on, as phenomena of the reality which repelled him due to their intellectual limitations and spiritual fanaticism. Basically, he was completely a product of the mature age of emancipation of science, and truthloving as a person. A Serbian historian of the late 19th century, recognized in him a man devoted to a great scholarly passion, separated and powerful like a political or religious passion.

In the case of Ranke, which is a far-reaching landmark, being a spirit of paradigmatical importance, Bloch, in accordance with his principle of „understanding”, was pondering over Ranke's dictum so as to perceive it critically, to complete it and go beyond it. With Fevre, there is no trace of understanding; on the contrary, it is the demonstration of intolerance in accordance with strong tendency among contemporary historians, stemming from their times of ideological conflicts, political passions and massive loss of innocent lives, to be unable and unwilling to adopt, and with many, to understand the spiritual gist and advantages of a striving towards objectivity of historical knowledge. However, it seems Fevre himself was an extravagant representative of the justified need of a new phase of the modern age to renounce the narrow limits of knowledge of Ranke's successors (too easily identified with Ranke himself) and to allow greater breadth of spiritual horizons to the students of history. Braudel is maybe, in much of his view of history as a field of different (according to him treble) contents of long duration, of the same mind with Ranke, who used to think in the same terms but

in a different way. Due to his creative personality and his school, Braudel, had to be modern in his times, but he did not feel absolved from the scholarly obligation to accept, acknowledge and to try to overcome the earlier results.

In everything that was discussed, only good historians existed. There is neither ideology nor politics in it. Scientific method was the basis on which the mutually disparate Analysts were united, uniting them in return with Ranke. From the discussion between *them* and *him*, a we appeared, spiritually free historians. Despite great differences between their teachings and results, they all have a single basis. In a three plus one variation of emancipation.